

megcsappant, amit részben az is okozott, hogy 1920-ban a nagyszámban távollevő férfinépesség (katonák, foglyok, száműzöttek, menekültek) megszámlálása jóval pontatlanabban történt, mint a kevésbé mozgékony női népességé. A nőtöbblet különösen Európai-Oroszország egyes vidékein és pedig főleg a sokat szenvedett központi kerületekben emelkedik feltűnő magasra, ahol több vidéken 1200-at is meghaladt.

Város és vidék szerint is részletezi az 1926. évi népszámlálás a Szovjetköztársaságok Uniójának népességét: városi lakos volt e szerint 26·3 millió (17·9%), vidéki lakos pedig 120·7 millió (82·1%). Ezer férfira a városi népességben 1037, a vidéken 1077 nő esett. A város és vidék közti határt az orosz statisztika nem köti a lélekszámhoz, úgyhogy a városi jellegű lakóhelyek között 184 olyant találunk, ahol a lélekszám nem üti meg az ezret sem, egy városi településben pedig száz fő alatt marad. Oroszország nagyobb városainak rendkívül erősméretű lélekszámingadozása — még ha figyelembe is vesszük azt, hogy az egyes időpontokban kimutatott adatok értéke nem egyenlő — legszemléltetőbben mutatja a háborúvégi és forradalmi idők alatti súlyos viszonyokat, amelyek különösen a városokban tették nehezzé és elviselhetetlenné az életet; így a két főváros adatai:

	Szent-Pétervárról (Leningrad)	Moszkva
	L é l e k s z á m a	
1897-ben	1,264.920	1,042.629
1910-ben	1,905.589	1,617.700

	Szent-Pétervárról (Leningrad)	Moszkva
	L é l e k s z á m a	
1915-ben	2,347.851	1,983.716
1920-ban	763.875	1,027.336
1923-ban	1,216.000	1,543.000
1926-ban	1,614.008	2,025.947

1926-ban a jelenlévő népesség számán kívül az orosz népszámlálás a rendes lakó népesség lélekszámát is kimutatta, mely utóbbi a jelenlévő népességétől városokban általában elég erősen elmarad. A lakó népesség 1926. évi száma Szentpétervárott 1,587.940, Moszkvában 1,989.759 volt.

Százezernél több lakost a Szovjetköztársaságok Uniójának területén 1926-ban 31 város számlált; ezek közül 200.000-nél több a lakosa a következő tizenegynek:

Város	Lélekszám
Moszkva	2,025.947
Szt.-Pétervárról (Leningrad)	1,614.008
Kiev	513.789
Baku	452.808
Odessza	420.888
Kharkov	417.186
Taskent	323.613
Rosztov és Náhicseván	308.284
Tiflisz	292.973
Dnyepropetrovsk és Amur	233.001
Szaratov	215.369

◎ SZOCIÁLIS STATISZTIKA ◎

Az öregségi, rokkantsági, árvasági, özvegységi biztosítási törvényjavaslat statisztikai előkészítése.¹⁾

Préparation statistique du projet de loi hongroise sur l'assurance de vieillesse, d'invalidité, de veuves et d'orphelins et de veuves.¹⁾

Résumé. Pour la préparation du projet de loi sur l'assurance obligatoire de vieillesse, d'invalidité, de veuves et d'orphelins, un relevé statistique a été exécuté en 1927 en Hongrie.

Les questionnaires comprenaient 7 articles.

Les données, par correspondance directe, ont été fournies par les employeurs.

Il a été recueilli et dépouillé, de 151.531 employeurs, 745.785 feuilles individuelles de salariés et employés.

*

A Társadalompolitikai Társaság az öregségi, rokkantsági, özvegységi és árvasági

¹⁾ 1912-ben.

törvényjavaslat megvitatása céljából rendezett értekezletei során a törvényjavaslat statisztikai előkészítésének rövid ismertetését is programjába vette.

Az öregségi stb. statisztikai felvétel par excellence a matematikai számításoknak volt hivatott alapjait képezni.

A biztosítástechnikai matematikai számítások megejtéséhez ideális statisztikai alapot csak kimerítő észlelés szolgáltat, vagyis olyan észlelés, mely nemcsak azo-

¹⁾ A Társadalompolitikai Társaság 1928 március 10-iki ülésén tartott előadás. — *Conférence faite dans la séance du 10 mars 1928 de la Société de politique sociale.*

nos fajtájú egyedek jellegzetesnek vélt csoportjaira, hanem lehetőleg a tárgyilag elhatárolt tömeg egész komplexumára terjed ki, mert csak az ekként nyert eredmény mentes a könnyen tévedésre okot adó szubjektívizmustól.

Az iparforgalom körében alkalmazott kereső népesség majdnem teljes egészének statisztikai megragadására nagy könnyebbségül szolgáltak a társadalmi biztosítási szerveknél vezetett munkaadói nyilvántartások. A népjóléti miniszter úr rendelkezésére a társadalombiztosítási szervek ezen nyilvántartások betűrendben lemásolt egy-egy példányát beszolgáltatották a központi statisztikai hivatalnak, mely ez alapon az adatszolgáltatók teljes névjegyzékét elkészíthette (az adatszolgáltatók a munkaadók voltak) és birtokába jutott azon adatoknak is, melyek az egyes munkaadóknál alkalmazottak legutóbbi létszámát tüntették fel. Igaz, hogy a névjegyzékek nem voltak mind a legfrissebb keletűek, de ezen a réven az alkalmazottaknak csak igen jelentéktelen töredéke csúszott ki a megfigyelés alól. Leginkább az olyan kampányiparoknál (építőipar) alkalmazottak maradtak ki a megfigyelés alól, akiknek a munkaadója a kampány-szünet idején a munkaadói névjegyzékben nem szerepelt, holott a statisztikai felvétel időpontjában, 1927 április hó 4-én, tényleg foglalkoztatott munkás csoportokat. Ilyen esetekben is alkalmunk volt azonban a munkaadókat adatszolgáltatásra felhívni, mert munkásaik — valószínűleg más munkástársaiktól — értesültek az érdekükben folyó statisztikai adatgyűjtésről és munkaadójuk nevét a hivatalhoz bejelentették. Ezek az esetek indokoltá teszik az ilyen statisztikai felvételeknek a napi sajtóban idejekorán való és minél részletesebb közhírrétételét, hogy az érdekeltek mentől szélesebb köre szerezzon tudomást a folyamatban lévő adatgyűjtésről. Az adatszolgáltatók a munkaadók lévén, a felvételtől természetesen kiharadtak a felvétel napján (1927. április 4-én) alkalmazásban nem állók, vagyis a munkanélküliek. Az állandó okoknak megfelelő relációk tökéletes kidomborítását azonban mindez nem zavarta, mert bár, ezen a réven a statisztikai felvétel bizonyos mértékben reprezentatív jellegét nyert, mégsem lehet azonban azt tisztán statisztikai explorációnak nevezni, mert úgy a munkaadóknak, mint az alkalmazottaknak csak egy töredéke nem volt felfogható.

A munkaadók névjegyzékének birtokában az adatgyűjtés típusául a közvetlen levelezési módszert választottuk, de hogy ennek az előrelátható hátrányait már eleve kiküszöböljük, különös gonddal kellett a kérdőívet megszerkeszteni.

A kérdések feltevésénél ezért, de meg azért is, nehogy különösen a nagyszámú alkalmazottat (8—10.000 munkást) foglalkoztató munkaadókat nem tisztán a törvényjavaslat céljait szolgáló egyéb kérdések feltevésével megterheljük, továbbá, mert úgy a felvétel végrehajtására, valamint a feldolgozására igen rövid záros határidőnk volt, csak a legszűkebb keretek között mozghattunk. A föltett kérdéseket pedig a lehető legrövidebben és mégis akként kellett megszerkesztenünk, hogy hosszadalmas utasításokra a kérdőívek kitöltésénél szükség ne legyen. Beható ismerv-elemzés után mindössze hét kérdőpontot alkalmaztunk tehát a kérdőíven, melyeket az anyag későbbi racionális csoportosításához elkerülhetetlenül szükségeseknek ítéltünk. Ezek közül egyetlen addicionális ismerv csupán a név, melyre azonban a számlálás ellenőrizhetése céljából okvetlen szükség van. Észlelés szempontjából a felvétel úgynevezett „állapotstatisztika“ volt, bár egy retrospektív kérdés is foglaltatott benne az előző esztendőben történt mezőgazdasági alkalmaztatásra vonatkozóan.

A felvétel kritikus pillanata 1927 április 4-e volt, a felvétel tényleges végrehajtásának időtartama 10 napra terjedt s a számlálás az egész ország területén szinkronisztikusan ejtetett meg.

A felvétel a várakozáson is túlmenő sikerrel zárult. Az adatszolgáltatók nagyon kevés kivétellel a legnagyobb lekiismeretességet és gyorsaságot produkálták a kérdőívek kitöltésénél és beszolgáltatásánál. A felvétel folyamán is rendkívüli, eddig még nem tapasztalt érdeklődést árultak el, tömegesen keresték fel a hivatalt levélben és személyesen is, különösen olyan esetekben, ha a címükre kiküldött lapok nem voltak elegendők alkalmazottaik adatainak bejegyzésére. A felvétel eredményességéhez nagymértékben járult hozzá az adatszolgáltatók eme jóindulatú érdeklődése és készsége.

Örvendetes jelenség ez már általános statisztikai szempontból is, mert azt igazolja, hogy a nagyközönség körében a statisztikai érdekek iránt való fogékonyság fokozódóban van.

A statisztikai hivatal a felvétel folyamán 151.531 munkaadóval állott levelezésben, illetve annyitól gyűjtött adatokat és 745.785 alkalmazott pontosan kiállított kérdőíve került feldolgozás alá.

Az őszanyag revízióját, szignálását, valamint a differenciáció munkáját, a hivatal szakemberei, a koncentráló primér formulárokba, vagyis azon feldolgozási táblákba való besorozást, melyek az anyagot még nivellálás nélkül tartalmazták, és az összevonást nagyszámban alkalmazott külső munkaerők végezték.

A beérkezett lapokat a hivatal mindegyikétől három fő kategória szerint választotta szét. E kategóriák:

1. irodai alkalmazottak,
2. üzemi alkalmazottak,
3. háztartási alkalmazottak.

Az alkalmazottak viszonyainak e három kategória szerint való ú. n. osztálykiaknázását az tette indokolttá, hogy az irodai alkalmazottaknál különösen a rokkantság egészen más arányokban szedi áldozatait mint a másik két kategóriánál, azonkívül a kereseti viszonyok is eltérőek a többiekétől. A háztartási alkalmazottak viszonyai megint rendkívül elütőek az üzemi alkalmazottak helyzetétől már csak azért is, mert a háziéseléd foglalkozás rendszerint nem az egész életen húzódó állandó, hanem inkább csak a fiatalabb korévekben üzött átmeneti természetű, amint arra a Társadalomtudomány című folyóirat 1926. évi évfolyamában közölt tanulmányomban adatokkal is rámutattam, tehát az aggkori ellátásról gondoskodó törvényjavaslathoz ezen foglalkozásúak számára speciális matematikai számítások szüksége forgott fenn. Másrészt az ezen foglalkozásúak túlnyomó része nő, sőt hajadon lévén, az özvegyeségi és árvasági ellátás kérdésében is különleges elbírálás alá kellett esniök.

Az említett főkategóriákban nemek szerint külön csoportosítottuk az alkalmazottakat korév és napibércsoport szerint. A korévnél háromféle csoport állapított meg: a 12 éven aluliak és a 70 évet meghaladottak számára egy-egy összefoglalt, a 12—70 évesek részére évenkénti korcsoport. Ilyen felosztás tette lehetővé, hogy a tanoncok és fiatalkorú munkások adatai külön megfigyelés alá kerülhessenek. A kérdőíven foglalt óra-, napi-, heti-, havi-, évbérek a havi- évi természetbeni ellátási egyenértékkel együttesen napibérekre szá-

mittattak át és a napibérek a következő csoportok szerint dolgoztattak föl: 100 filléren aluli csoport, 101 fillértől 1.200 fillérig 50 filléres emelkedésű csoportok, 1.201—1.500, továbbá 1.501—2.000 és 2.000 filléren felüli csoportok. Ez a csoportosítási rendszer a mellett, hogy nem aprózta el nagyon az anyagot, tág teret nyújtott a korévekkel egybevetett napibércsoportokon alapuló különböző kombinációkra mind a három főkategória férfi és nő alkalmazottainál.

A kategóriákra való tekintet nélkül készült még egy ugyanilyen napibércsoportosításon alapuló egybevetés az alkalmazottak foglalkozásával, amely az egyes foglalkozási ágazatokban működő férfi és női alkalmazottak kereseti viszonyainak összehasonlítása végett volt szükséges.

Az özvegyeségi ellátás céljaira szükséges alapismeretek elérését szolgálta egy újabb csoportosítás, mely a már ismertetett korcsoportok szerinti női férfi alkalmazottak számát a feleség életkorával egybevetve tüntette fel.

Az árvasági ellátás számításaihoz háromféle csoportosítás is készült. 1. Alkalmazottak 18 évesnél fiatalabb gyermekeinek száma az apa, illetőleg az anya és a gyermek életkora szerint. 2. Gyermekekkel bíró férfi alkalmazottak 18 évesnél fiatalabb gyermekeinek száma az apa és a gyermek életkora szerint. 3. A gyermekekkel bíró női alkalmazottak száma korév szerint és a 18 évesnél fiatalabb gyermekek száma az anya és a gyermek életkora szerint.

A munkaadók foglalkozási csoportjaira háramló biztosítási teher eloszlásának megítéléséhez is készült egy összeállítás, mely a munkaadókat és alkalmazottaik számát a munkaadók foglalkozása szerint tüntette fel.

A fiatalkorú (12 éven aluli és 12—18 éves) alkalmazottak foglalkozás szerinti megoszlását korévenként szintén kiemeltük.

Végül annak a megállapítása végett, hogy az iparforgalom körében 1927 évi április hó 4-én alkalmazottak közül hányan üznek az év bizonyos szakáiban mezőgazdasági foglalkozást is, külön foglalkozási csoportok szerint kimutattuk azt a 40.793 alkalmazottat, akik hosszabb-rövidebb ideig mezőgazdasági üzemekben nyertek alkalmaztatást az 1926. év folyamán.

A statisztikai anyag illetően való előkészítése tisztán a biztosítástechnikai, mate-

matikai számítások céljait volt hivatva szolgálni, a felfogott anyag azonban még ezen túlmenő szociálstatistikai kiakná-

zásra is alkalmas, de felhasználásáról a rendelkezésre álló fedezet hiánya miatt egyelőre kénytelenek vagyunk lemondani.

Mozolovszky Sándor dr.

Az öregségi és rokkantsági biztosítás statisztikai megvilágításban.¹⁾

L'assurance hongroise de vieillesse et d'invalidité au point de vue statistique.¹⁾

Résumé. Le ministère de la Prévoyance sociale et du Travail ayant projeté une loi sur l'assurance obligatoire de vieillesse, d'invalidité, de veuves et d'orphelins, l'Office central de statistique a exécuté le 4 avril 1927 une enquête portant sur les personnes employées dans les groupes d'industrie, de commerce et de communication. Donc, les investigations visaient à peu près ceux qui font l'objet de la statistique ordinaire de l'assurance sociale, avec cette différence essentielle pourtant que n'étant pas bornées par de limite de salaire, elles comprenaient aussi les personnes ayant un salaire ou traitement supérieur à la limite maxima de salaire assignée par l'assurance en cas de maladie ou d'accident. Lors du dépouillement, le nombre des employés de bureau, d'exploitation et de ménage a été détaillé séparément, suivant le sexe, l'âge et les groupes de salaires à la journée. Le plus jeune groupe d'âges comprenait les personnes de moins de 12 ans; le plus vieux, celles de plus de 70 ans. L'âge des hommes mariés a été mis en regard de celui de leurs femmes; le nombre des enfants d'employés de moins de 18 ans a été élaboré suivant leur âge et celui du père, respectivement de la mère. Il a été fait un tableau du nombre des employeurs et de la profession des employés, suivant la profession individuelle des employeurs et des employés; on a établi la profession des jeunes employés par âge, ainsi que le nombre des employés d'industrie ayant fait des travaux agricoles.

C'est sur la base des résultats de cette enquête qu'on a fait les calculs nécessités par la loi projetée. Les données ultérieures seront fournies par le recensement de 1930, par une enquête projetée sur les membres des organisations d'assurance sociale et par les chiffres provenant de la nouvelle branche d'assurance.

Le nombre des employés ayant fourni des données a été de 745.785 : 516.885 hommes (69·3%) et 228.900 femmes (30·7%). Les trois-quart en étaient employés d'exploitation; 98.042 (13·1%), employés de bureau; 90.130 (12·1%), employés de ménage. Le nombre des employeurs visés par l'enquête a été de 151.531. De ceux-ci, (y compris les patrons des employés de ménage) 97.021 (64·0%) n'avaient qu'un employé; 21.865 (14·4%) en avaient deux. 43 établissements avaient plus de 1000 employés chacun.

Sur la totalité des employés, 133.307 (17·9%) étaient au-dessous de 18 ans; cette proportion était très élevée (25·7%) chez les femmes. 52% des employés étaient de l'âge le plus actif (entre 20 et 40 ans); un cinquième avait 40 à 60 ans; 2917 plus de 70 ans.

Le nombre des pères était de 197.013 (38·1%); celui des mères, 26.654, soit 11·6% (donc la plupart des mères n'était pas employée); celui des enfants au-dessous de 18 ans, 459.516, dont 2·6% étaient employés. Sur 100 employés au-dessus de 18 ans, il y a eu 75 enfants. La moitié (302.484) des employés adultes n'avait pas d'enfants.

La plus grande moitié (409.122) des employés était occupée dans l'industrie; le nombre des employés de commerce et de voies de communication était également considérable.

Dans l'industrie, c'est celle du fer et des métaux qui avait le plus d'employés (10·2%). La plupart des femmes étaient des employées de ménage ou de bureau. Ce sont les industries textile et de vêtement qui avaient le plus d'ouvrières.

Le salaire moyen à la journée, établi sur la base du calcul de la moyenne pondérée, était de 4·43 pengős (8·44 pour les employés de bureau, 4·09 pour les ouvriers d'exploitation; 2·11 pour les employés de ménage). Au point de vue des groupes de professions, c'est dans l'industrie polygraphique et d'art que le salaire moyen à la journée était le plus élevé (7·10 pengős); il était bas dans l'industrie textile (3·25 p.)

¹⁾ A Társadalompolitikai Társaság 1928 március 10-iki ülésén tartott előadás. — Conférence faite dans la séance du 10 mars 1928 de la Société de politique sociale.